

7. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : наказ МВС України від 14.08. 2012. № 700.

8. Алексеев С. С. Правовые средства : постановка проблемы, понятие, классификация / С. С. Алексеев // Советское государство и право. – 1987. – № 6. – С. 12–19.

9. Арсеньев В. Д. Доказывание фактических обстоятельств в советском уголовном процессе : автореф. дис. на соискание научной степени докт. юрид. наук : спец. 715 “Уголовный процесс” / В. Д. Арсеньев. – М., 1967. – 18 с.

10. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. // Оперативно-розшукова діяльність. Нормативно-правове регулювання / [уклад. : Я. Ю. Кондратьев, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук, В. В. Матвійчук]. – К. : КНТ, 2005. – С. 47–61.

11. Бурак М. В. Нормативно-правове визначення поняття “оперативно-розшукового супроводження” / М. В. Бурак // Науковий вісник КНУВС : наук.-теорет. журнал. – 2008. – № 2. – Ч. 2. – С. 31–41.

12. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358.

УДК 343.98

Ю. А. Чаплинська, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ПІДГОТОВКА ДО ДОПИТУ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЯКІСНОГО ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОЇ ДІЇ

Статтю присвячено дослідженню актуальних проблемних питань організаційного забезпечення проведення допиту. Автор проаналізував наявні в юридичній літературі думки щодо цього питання, запропонував організаційні заходи проведення слідчої дії.

Научная статья посвящена рассмотрению актуальных проблем организационного обеспечения проведения допроса. Автор проанализировал имеющиеся в юридической литературе мнения по этому вопросу, предложил организационные меры проведения следственного действия.

This article is devoted to consideration of actual problem questions of tactical supply of a pretrial investigation The author have analysed the scientific supply of an investigation of crimes.

Ключові слова. Допит, організаційне забезпечення, організація, слідчі дії, досудове розслідування.

Вступ. Під час досудового розслідування допит – найпоширеніша та найефективніша слідча дія, за допомогою якої збирається інформація про злочин і злочинну діяльність певних осіб. Це обумовлюється високими інформативними можливостями допиту та надійністю, простотою і швидкістю отримання результату. У той же час допит є однією з найскладніших слідчих дій. З одного боку, складність допиту визначається тим, що слідчий

© Ю. А. Чаплинська, 2012

не володіє до моменту допиту вичерпними даними про особу злочинця і певною сукупністю доказів, що можна використати під час слідчої дії. З іншого – злочинці не завжди зацікавлені в повному й усебічному розкритті й розслідуванні злочину, що не може не впливати на правдивість їх показань. Окрім того, на потерпілих і свідків здійснюється негативний вплив з боку злочинців, що нерідко тягне до зміни їхніх показань. Зважаючи на це, успішне проведення допиту і отримання позитивних його результатів залежить від якості володіння слідчими знаннями про закони мислення, логічні методи і прийоми, закономірності психології та тактичні прийоми, що розроблені у криміналістиці. Узагальнення слідчої практики свідчить, що 68 % співробітників слідчих підрозділів вказують на необхідність оновлення організаційно-тактичного забезпечення проведення допиту з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики. Зважаючи на це, питання організаційного забезпечення очної ставки нині має низку нерозв'язаних організаційно-тактичних проблем.

Організаційно-тактичні основи допиту досить повно висвітлили вчені-криміналісти та процесуалісти у криміналістичній літературі. Зокрема, вагомий внесок у розробку наукових основ проведення допиту зробили відомі такі вчені: М. В. Бахарев, О. М. Васильєв, В. К. Весельський, Ф. В. Глазирін, А. В. Дулов, Л. М. Карнеєва, В. О. Коновалова, Є. Д. Лук'янчиков, М. І. Порубов, О. В. Соловійов, С. М. Стахівський, О. Р. Ратінов, В. М. Тertiшник, К. О. Чаплинський, В. Ю. Шепітько та ін. Значущість проведених досліджень зумовлюється створенням ґрунтовної бази для подальших наукових пошуків удосконалення тактики провадження цієї слідчої дії, яка досить широко застосовується у правоохоронній практиці та є досить поширеним способом збирання фактичних даних з особистих джерел. Разом з тим нині немає комплексної розробки з організаційного забезпечення проведення допиту. Не повною мірою досліджено чинники, що впливають на ефективність проведення даної слідчої дії.

Постановка завдання. Мета статті – висвітлення проблемних питань організаційного забезпечення допиту з урахуванням сучасних потреб слідчої практики.

Результати дослідження. Важливе місце в тактиці допиту належить організаційно-підготовчим заходам до його проведення. Своєчасна, ретельна і всебічна підготовка до допиту – необхідна умова отримання найповніших та найоб'єктивніших показань у справі. Це, на нашу думку, сприяє досягненню тактичної мети слідчої дії. Відсутність планування або неналежна підготовка до допиту призводить до поверховості та безрезультатності його проведення. У науковій літературі вчені по-різному підходять до підготовчих заходів з проведення допиту.

Так, на думку однієї групи вчених (С. Ю. Якушин, С. С. Чернявський), підготовка до допиту має складатися з таких заходів:

- вивчення матеріалів кримінальної справи;
- підготовка спеціальних питань;
- вивчення особи допитуваного;
- складання плану допиту [1, 80; 2, 532].

Друга група вчених (Р. С. Белкін, В. П. Лавров, І. М. Лузгін, Ю. Г. Корухов) вважає, що підготовка до допиту має містити такі заходи:

- збирання вихідних даних, що належать до предмета допиту;
- визначення кола осіб, які підлягають допиту;
- вивчення особи допитуваного;
- установлення способу виклику на допит і черговості його проведення;
- підготовка місця допиту;
- запрошення до участі у слідчих діях третіх осіб;
- визначення технічного забезпечення допиту;
- складання плану слідчої дії [3, 99; 4, 160].

М. І. Скригонюк додає такі заходи, як:

- визначення часу допиту;
- створення необхідної психологічної та матеріально-речової обстановки для допиту;
- поглиблене вивчення спеціальних проблем, які можуть виникнути у процесі допиту;
- визначення кола учасників допиту [5, 160].

А. В. Хірсін виділяє такі заходи щодо підготовки до допиту:

- ретельна підготовка до проведення слідчої дії;
- виявлення спроб протидіяти слідству й негайна їх нейтралізація;
- недопущення інформаційних контактів між затриманими;
- проведення розвідувальної бесіди перед допитом;
- проведення негайних допитів на місці затримання злочинців;
- диференціація допитуваних залежно від наявної у слідчого доказової бази на кожного з учасників злочинної групи;
- використання конфліктів між учасниками організованої групи [6, 11].

Узагальнення поглядів учених та сучасного стану слідчої діяльності дозволяє дійти висновків, що під час підготовки до проведення допиту слідчий має здійснювати такий комплекс організаційно-підготовчих заходів:

1. Повне, всебічне і ретельне вивчення матеріалів кримінальної справи.

Вивчення слідчим матеріалів справи – необхідна передумова успішного проведення допиту. Аналізу підлягають дані, які містяться як у протоколах слідчих дій, так і в інших матеріалах справи. Це дозволяє виявити наявні прогалини, розбіжності й суперечності між учасниками процесу та своєчасно вжити заходів щодо їх усунення. В іншому випадку деякі обставини можуть залишитися невстановленими, що не може не вплинути на повноту, всебічність та об'єктивність розслідування і тягне за собою, як правило, необхідність проведення додаткових або повторних допитів та очних ставок.

Вивчення матеріалів справи дозволяє встановити коло осіб, які підлягають допиту, визначити предмет допиту, сформулювати запитання допитуваному, обрати низку тактичних прийомів (комбінацій), які використовуватимуться під час допиту.

2. Визначення предмета допиту та сформованої слідчої ситуації.

Визначення предмета допиту полягає в установленні обставин, які можуть бути відомі допитуваному. З усього обсягу зібраних відомостей потрібно відібрати ті, що належать до предмета допиту. Їх необхідно правильно оцінити та найповніше використати під час допиту. На підставі визначеного предмета допиту слідчий формулює запитання для допитуваного та обирає систему тактичних прийомів.

3. Визначення кола осіб, які підлягають допиту.

Такий захід залежить від низки факторів, у тому числі й від обсягу наявної інформації. Вказівки на конкретних осіб, яким відомі певні обставини справи, можуть міститися в матеріалах кримінальної справи, а також виявлятися під час проведення оперативно-розшукових заходів.

4. Визначення послідовності проведення допитів.

Під час підготовки до допиту слідчий має вирішити питання щодо послідовності його проведення і з яких саме епізодів злочинної діяльності потрібно розпочати. Послідовність допитів обирає слідчий, виходячи з особливостей кримінальної справи та особи допитуваного.

Рішення слідчого про послідовність допитів має ґрунтуватися на оцінюванні таких обставин:

- особи злочинця, його віку, психічних властивостей, наявності злочинного (життєвого) досвіду, судимості, становища у структурі злочинної групи та ролі у вчинених злочинах (наприклад, неповнолітніх підозрюваних необхідно допитувати невідкладно);

Проблеми правоохоронної діяльності

- наявності доказів про злочинну діяльність щодо кожного допитуваного та їх зацікавленості в остаточному результаті досудового розслідування;
- ступені участі кожного допитуваного у спільній злочинній діяльності групи;
- стан емоційного збудження допитуваного найсприятливіший для початку допиту, оскільки після вчинення злочину та безпосереднього затримання злочинці перебувають у стані напруженості (сильно хвилюються) і не здатні повною мірою протидіяти розслідуванню (наприклад, швидко продумати досить переконливий захист, створити неправдиве алібі);
- характеристики відносин між членами злочинної групи (наявність розбіжностей, конфліктів та суперечностей) тощо.

Невідкладному першочерговому допиту підлягають особи, які:

- найбільш поінформовані про обставини справи, неповною мірою зацікавлені в тому, щоб злочин залишився не розкритим, можуть повно й об'єктивно викласти інформацію, що має значення для кримінальної справи;
- безпосередньо пов'язані між собою епізодами злочинної діяльності, що дозволяє в разі необхідності провести очні ставки між ними;
- виконували другорядні функції під час учинення злочинів (зокрема, після викриття злочинної групи вони можуть претендувати на роль свідків чи пособників, а ніяк не співвиконавців);
- мають незначний злочинний досвід, не притягувалися до кримінальної відповідальності, піддаються психологічному впливу, схильні переоцінювати ступінь поінформованості слідчого або мають у групі статус "опозиціонерів" і конфліктують з лідером й іншими членами групи і т. д.

Отже, допит кількох підозрюваних за часом має максимально наблизитися до їх затримання, що дозволяє використовувати фактор раптовості та створювати напругу. Тобто допитувати злочинців необхідно одночасно відразу ж після їх затримання, не даючи можливості обміркувати своє становище, обрати загальну лінію поведінки, проаналізувати обсяг доказової інформації, що має слідчий, та протидіяти розслідуванню.

5. Вивчення особи допитуваного.

Вивчення особи допитуваного – найважливіша тактична вимога підготовки до будь-якого допиту, оскільки від її повноти й усебічності, а також установлених особливостей психіки залежать успіх та результативність допиту. Такий захід дозволяє слідчому в найкоротший проміжок часу встановити з ним психологічний контакт, обрати найдоцільніші та найефективніші прийоми і способи впливу для отримання правдивих показань, правильно оцінити показання, прогнозувати можливі способи протидії та діагностувати можливу поведінку в тій чи іншій ситуації, що склалася під час допиту.

6. Збирання оперативної інформації про допитувану особу та вчинених нею злочинів.

Використання оперативної інформації дозволяє визначити лінію поведінки злочинців на досудовому слідстві, мотиви й способи вчинення злочинів, відношення до тих чи інших доказів та запобігати домовленостям між собою та свідками. Окрім того, таку інформацію можна використовувати для висунення слідчих версій або вибору низки тактичних прийомів допиту. Вона має бути законспірованою та захищеною від витоку. Планування в цьому випадку запобігає випадковому розголошенню джерела, отриманої інформації, непродуманим питанням або пред'явленню доказів, наявність яких у слідчого на певному етапі розслідування дозволяє злочинцям здогадатися про джерело їх отримання.

О. О. Закатов і С. І. Цветков вказують на необхідність використання слідчими відомостей, отриманих у результаті оперативно-розшукової діяльності, або коли за справою продовжується проведення оперативно-розшукових заходів. Крім того, слідчий має узгодити зі співробітниками оперативних підрозділів такі заходи:

- форми використання оперативних даних під час допиту;

- оцінку поінформованості допитуваного про стан розслідування;
- можливості оперативного працівника в межах тактичного забезпечення допиту і запланованих тактичних прийомів (комбінацій);

- можливі наслідки допиту у разі зміни слідчої ситуації;

- оцінку тактичного ризику [7, 14].

7. Визначення часу проведення допиту.

Приймаючи рішення про час проведення допиту, слідчий має виходити з конкретної слідчої ситуації, що склалася під час розслідування. Допити підозрюваних, особливо після їх затримання, необхідно проводити негайно. Це дозволить запобігти змові між ними, визначенню лідером загальної лінії поведінки на досудовому слідстві і впливу на допитуваних з боку злочинної групи та інших зацікавлених осіб. Будь-яке невинуватене зволікання з проведенням допитів тягне за собою приховання доказової інформації, яка необхідна для розкриття й розслідування злочинів, отримання неправдивих показань або взагалі відмови від їх давання.

8. Визначення місця проведення допиту.

Готуючись до допиту, слідчий вибирає місце проведення слідчої дії. Вирішення питання про місце допиту залежить від конкретної слідчої ситуації. В цілому допити, як правило, можуть проводитися за місцем проведення досудового слідства, на місці події або за місцем перебування допитуваного. На думку В. П. Бахіна, В. К. Весельського і Т. С. Малікова, вибір місця допиту необхідно визначати з позиції зручності слідчого [8, 28].

Недоцільно проводити допит за місцем проживання злочинців (квартира, дача) або роботи (офіс, ресторан). Це обумовлюється тим, що дії слідчого можна записати на відеокамеру або диктофон, створивши для цього спеціальні умови, з метою подальшої компрометації або шантажування.

9. Добір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному. Цей захід дозволяє слідчому проводити допит наступально та використовувати низку тактичних прийомів, зокрема, "пред'явлення доказів", "створення уявлення про інформованість слідчого", "використання раптовості" та ін.

10. Визначення технічних засобів фіксації допиту та їх підготовка.

11. Визначення учасників проведення допиту.

Готуючись до допиту, слідчий визначає коло учасників слідчої дії, виходячи зі слідчої ситуації, що склалася; предмета допиту; особи злочинця та інших обставин, що стосуються майбутнього допиту. Загалом, учасниками допиту є прокурор, захисник, спеціаліст, експерт, законний представник, педагог, лікар, перекладач, особа, яка розуміє знаки глухих або німих, а також співробітники правоохоронних органів та ін.

Так, залучені до проведення допиту спеціалісти сприяють слідчому у виявленні та фіксації доказів. Співробітників оперативних підрозділів до участі в допитах доцільно залучати в таких випадках:

- для безперервного спостереження за поведінкою допитуваного та його емоційними реакціями;

- під час застосування швидкого темпу допиту;

- необхідна допомога в тактично правильному використанні оперативної інформації;

- можуть бути отримані відомості, які підлягають негайній перевірці;

- оперативний працівник у неофіційній бесіді встановив з допитуваним психологічний контакт і отримав достовірні відомості без їх процесуального закріплення тощо.

12. Забезпечення сприятливих умов проведення допиту.

Слідчий має забезпечити відповідні умови для якісного проведення допиту з урахуванням необхідності гарантування безпеки його учасників.

На думку В. П. Бахіна, В. К. Весельського, Т. С. Малікова, створені умови мають унеможливити наявність сторонніх осіб, дати змогу слідчому контролювати весь процес допиту [8, 28].

13. Використання оперативно-розшукової інформації.

Істотну допомогу в підготовці до допиту дає вивчення матеріалів оперативно-розшукової діяльності. Саме завдяки оперативній інформації слідчий може отримати відомості, що характеризують учасників кримінально-процесуальної діяльності. Особливе значення мають відомості про особу злочинця.

На думку С. М. Стахівського, вивчення оперативних матеріалів значно розширює пізнавальні можливості слідчого та сприятливо впливає на хід установлення істини у справі [9, 16].

14. Планування допиту.

Планування допиту – заключний етап до його підготовки. План – це динамічна система, тому під час допиту він суттєво корегується: окремі положення замінюються, уточнюються чи доповнюються. План має орієнтовний і динамічний характер, оскільки в ньому неможливо передбачити всі особливості допиту, тому він повинен визначати лише головні моменти: час та місце допиту, його учасників, спосіб виклику допитуваного, технічні засоби фіксації, використання доказів, перелік питань допитуваному, тактичні прийоми та ін.

Узагальнення слідчої практики дозволяє зробити висновок, що під час розслідування злочинів план проведення допиту слідчими, як правило, не складається (89 % випадків). Більшість слідчих (92 %) вказують, що це обумовлено такими чинниками: велика кількість кримінальних справ, які перебувають у провадженні слідчих, залучення працівників слідчих підрозділів до виконання обов'язків з охорони громадського порядку тощо [10, 287].

Зважаючи на це, безплановість допиту тягне за собою неповноту та безсистемність постановки запитань, використання тактичних прийомів, що в цілому негативно може позначитись на результатах допиту.

Отже, до основних організаційно-підготовчих заходів проведення допиту можна зарахувати:

- повне, всебічне і ретельне вивчення матеріалів кримінальної справи;
- визначення предмета допиту і сформованої слідчої ситуації;
- визначення кола осіб, які підлягають допиту;
- визначення послідовності проведення допитів;
- вивчення особи злочинця;
- збирання оперативної інформації про допитувану особу та вчинених нею злочинів;
- визначення часу проведення допиту (тривалість допиту);
- визначення способу виклику на допит;
- визначення місця проведення допиту;
- добір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному;
- визначення технічних засобів фіксації допиту та їх підготовка;
- визначення учасників проведення допиту;
- забезпечення сприятливих умов проведення допиту;
- ознайомлення зі спеціальною літературою або використання допомоги осіб, що володіють спеціальними знаннями;
- використання оперативно-розшукової інформації;
- визначення низки тактичних прийомів, що застосовуватимуться під час допиту;
- планування допиту.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що показання підозрюваних і обвинувачених – найзмістовніше джерело інформації. Вони особисто зацікавлені в результатах кримінальної справи. До початку вчинення злочинів дана категорія осіб домовляється не видавати один одного у разі затримання, тому заздалегідь підготовлена до методичного заперечення вини. В деяких випадках з перших допитів злочинці погоджуються на діалог зі слідчими, намагаючись таким завуальованим способом отримати інформацію про зміст показань допитаних раніше свідків, потерпілих або співучасників та заходи, що приймає слідчий.

Загальна поведінка цієї категорії осіб спрямована на зменшення своєї ролі у вчинених злочинах, приховання минулої злочинної діяльності. Вони впливають на стійкі позиції потерпілих і свідків, зволікають терміни досудового слідства, створюють перешкоди розслідуванню, тому допит зазначених осіб та проведення між ними очних ставок – найвідповідальніша слідча дія. Звідси проведення допитів та очних ставок з такою категорією осіб багато в чому залежить від правильного та ефективного володіння й оперування слідчими тактичними прийомами і застосування їх на практиці.

Література

1. Якушин С. Ю. Тактические приемы при расследовании преступлений : монография / Якушин С. Ю. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1983. – 102 с.
2. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : [монографія] / Чернявський С. С. – К. : Хай-Тек Прес, 2010. – 624 с.
3. Криміналістика. / под ред. профессорів Р. С. Белкина, В. П. Лаврова, И. М. Лузгина. – М. : Высшая юридическая заочная школа МВД СССР, 1988. – Т. 2. – 454 с.
4. Криміналістика / под ред. Б. А. Викторова, Р. С. Белкина. – М. : Юридическая литература, 1976.
5. Скригонюк М. І. Криміналістика : підручник / Скригонюк М. І. – К. : Атіка, 2005. – 496 с.
6. Хірсін А. В. Криміналістичне забезпечення розслідування корисливо-насилницької організованої злочинної діяльності : автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : спец. 12.00.09 / “Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза” / А. В. Хірсін. – К., 2006. – 18 с.
7. Закатов А. А. Тактика допроса при расследовании преступлений, совершаемых организованными преступными группами : лекция / А. А. Закатов, С. И. Цветков. – Изд. второе. – М. : МЦ при ГУК МВД России, 1998. – 36 с.
8. Бахін В. П. Поліцейський допит у США (поради допитуючому) : навчальний посібник / Бахін В. П., Весельський В. К., Маліков Т. С. – К. : Правник, 1997. – 33 с.
9. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : [науково-практичний посібник] / Стахівський С. М. – К. : Атіка, 2009. – 64 с.
10. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2011. – 496 с.